

Politični obzornik

Cliveden in še kaj

V Kellyjevem letopisu britanskih trgovcev, tovarnarjev itd. za l. 1938. čitamo v drugi knjigi na str. 41.:

Birmingham Small Arms Co. Ltd., manufacturers of military, match & sporting rifles, Lewis machin guns, shot guns, air rifles etc. (Birmingamska korporacija manjšega orožja d. d., tovarna vojaških, tekmovalnih & športnih pušk, strojnih pušk „Lewis“, dvocevni in zamašnih pušk itd.).

Diskretni letopis ne omenja niti kapitala niti imen upravnih svetnikov podjetja. Toda v tem primeru je diskretnost res odveč, ker so lastniki znana angleška rodbina in je sedanji predsednik upravnega sveta mlajši sin bivšega lastnika. Piše se Neville Chamberlain.

Procvit matičnega podjetja je odprl Chamberlainu vrata v marsikateri drugi upravní svet, predvsem pa v največji angleški kemični koncern Imperial Chemical Industries, kjer zaseda že več let s svojim sedanjim finančnim ministrom Sir John Simonom.

Cloveka s takimi legitimacijami ni mogla prezreti skupina aristokratov in finančnikov, ki se zbira okrog Lady Astor. V njenem dvorcu v lepi Thameski dolini ležečem Clivedenu je postal zlasti zadnja leta stalen gost. Zgodi se mu celo, da ne sprejme novinarjev v ministrstvu, marveč v Clivedenu.

Kdo so Clivedenci? Odkar se je javno mnenje ne le v Angliji temveč tudi v Franciji in Ameriki jelo vznemirjati radi rastočega vpliva Clivedena, je sestav skupine postal splošno znan. Tu so predvsem člani rodbine Astor: Viscount Astor, lastnik vplivnega konservativnega tednika „Observer“, Major John Jacob Astor, lastnik odločilnega deleža konservativnega dnevnika „Times“, lord Londonderry, organizacijski vodja konservativne stranke, Sir Neville Henderson, poslanik v Berlinu, lord Lothian, predsednik Bank of Scotland ter poleg že omenjenih ministrov Chamberlaina in Simona še notranji minister Sir Samuel Hoare in zunanji Lord Halifax.

Skrivnost vpliva in privlačne sile Astorjev seveda ni le posledica energičnosti in dalekovidnosti duše tega kroga, Lady Astor, temveč predvsem finančne moči te rodbine. Astorji, katerih rod izvira iz Heidelberga v Nemčiji, so se obogatili v Ameriki in sicer s trgovino s kožuhovinami in s špekulacijami z nepremičninami v New Yorku. Že tam so dosegli visok družben položaj, saj je pred leti John Jacob Astor bil poslanik Združenih držav v Rimu. Tesni stiki z angleškim finančnim kapitalom so jih privedli v Anglijo, kjer so udeleženi v največjih koncernih. Zlasten je njihov vpliv n. pr. v United Steel Co. in je tako opaziti njihovo roko v največjem angleškem koncernu orožja Armstrong Vickers, v morda največjem angleškem koncernu (kapital 5 milijonov funtov) Amalgamated Metal Corp. ter v manjši meri v International Nickel Company, Imperial Smelting Corporation, British Mining Corporation itd.

Po teh firmah sega vpliv clivedenske skupine tudi daleč čez meje Anglije. Tako so n. pr. znane zveze Vickersa s Kruppom, Amalgamated Metal z Rhein Metall A. G. itd. Tudi v tem pogledu je rodbina Chamberlainov okrepila moč Clivedencev. Saj je ta solastnik Imperial Chemical in na ta način tudi z njo tesno povezane I. G. Farben (nemški kemični koncern).

Nemška industrija je zlasti privlačna za clivedenski (in sploh angleški) kapital, ker ji njen produkcijski potencial, obenem pa njeno pomanjkanje tekočih kapitalov nudi sijajne možnosti. Tu tiči najbrž poglobitvi ekonomski vzrok skupnih nastopov angleškega in nemškega kapitala v zadnjih letih. V boj za monopol nad

izvori pirita sta šla z roko v roki. V upravnem svetu v ta namen ustanovljene European Pyrite Corporation sede direktorji že omenjene Amalgamated Metal Co. — Walter Gardner in Oliver Littleton, ki sta oba po čudnem naključju tudi upravna svetnika Frankfurter Metallgesellschaft, Dr. Richard Merton, predsednik Sachtleben A. G. in član upravnega sveta I. G. Farben ter Sir Auckland Geddes, bivši angleški poslanik v New Yorku, ki je obenem predsednik upravnega sveta Rio Tinto (največji rudnik piritev v Španiji)...

Te zveze določajo dovolj točno izdelano in v „Observerju“ (ter v „Times“) dovolj jasno očrtano politično linijo Clivedena. Nas zanima predvsem v pogledu angleške zunanje politike in sicer kolikor se razlikuje od nazorov drugih angleških reakcionarnih skupin.

V tem pogledu je brez dvoma najbolj značilna črta zunanjepolitične koncepcije Clivedena brezpogojno podpiranje Nemčije. Še preden je prišel nacionalni socializem na krmilo, so se utrdile zveze Clivedenu blizu stoječih krogov z voditeljem. Javnost je nanje postala pozorna zaradi tega, ker se je odločilni pogovor med Hitlerjem in voditelji nemške visoke finance tik preden se je Hindenburg odločil dati mandat za sestavo vlade avtorju „Mein Kampf“, vršil v vili barona Kurta von Schroederja. Ta je namreč upravni svetnik rudarske družbe Stolberg in torej tovariš že omenjenega dr. Richarda Mertona — člana upravnih svetov I. G. Farben in Frankfurter Metallgesellschaft — tvrdk, v katerih je angleški, zlasti clivedenski kapital globoko zasidran.

Od prihoda na oblast je užival Hitler v vseh pogledih podporo Clivedena. S svojim vplivom mu je skupina pomagala pri izvajanju najbolj tveganih načrtov. Omenimo le Španijo, kjer je šla tako daleč, da je izzvala delno krizo vlade (demisija Edena, ki predstavlja drugo finančno skupino), da bi pospešila zasedbo iberskega polotoka po Francu, ki je v tem smislu osvobajal interese European Pyrite (čitaj Metallgesellschaft in Amalgamated Metal) izpod neznosnega despotizma španskega ljudstva.

Podpiranje Hitlerja v srednji in vzhodni Evropi je prav tako brezpogojno. Aneksija Avstrije in padec Češke sta v tej smeri le začetek daljnosežnih načrtov, ki so sestavni del clivedenskega zunanjepolitičnega programa.

Pero Clivedena, J. L. Garvin, se je glede tega jasno izrazil že lani (gl. Observer, 14. III. 1937).

„Zakaj naj bi ne smelo priti do nemške srednje Evrope?“, vprašuje Garvin, „Avstrija, Madžarska, Jugoslavija, Bulgarija in Rumunija, združene pod nemško nadvlado, to bi bil „konstruktiven mir največjega obsega“, to bi bilo „bistveno za obnove varnosti in za napredek evropske civilizacije“. Anglija bi morala sprejeti ta načrt kot „del resne zamisli nemško-angleškega sporazuma“. „Vsekakor pa moramo“, zaključuje Garvin, „dobro pretehtati melodramatično idejo, da mora vsaka razširitev nemške oblasti na vzhod avtomatično pomeniti grožnjo na zapad.“

Taka orientacija Clivedena, naj je sama po sebi še tako razumljiva, pa vendar ne daje zadostnega odgovora na vprašanje: kako da je clivedenska zunanjepolitična linija postala oficialna zunanja politika Anglije? Finančna moč Clivedena? Odvisnost drugih finančnih krogov od Clivedena?

Gotovo tiče deloma v tem vzroki zmage clivedenskih nazorov v angleški politiki. Toda ti momenti ne morejo pojasniti celotnega vprašanja in zlasti ne, zakaj se je ob čeških dogodkih, ki so privedli po Churchillovih besedah, ki je sovražnik Clivedena, do največjega poloma za Anglijo in Francijo, zakaj se je tu odločilni del angleške in celo francoske finance usmeril za Clivedenom.

Angleška zunanja politika, ki hoče ohraniti Angliji dominantni položaj v svetu, mora stremeti za tem, da na celini vlada nekako ravnotežje. Ker se njeni

in francoski interesi bistveno nikjer ne križajo in ker novi svetovni konflikti niso bili dozoreli, se je vsa povojna leta zadovoljevala z ravnotežjem, ki sta ga vzdrževali Francija z zavezniki in Rusija. Vedno bolj naraščajoča moč dveh evropskih velesil, Nemčije in Sovjetske zveze, pa je spremenila položaj. Odločiti se je bilo treba za eno izmed spontano se porajajočih skupin: za Francijo—Češkoslovaško—Sovjetsko zvezo (blok ohranitve „status quo“) ali za Nemčijo—Italijo (revizionistična os).

Angleška reakcija se je odločila za Nemčijo, ker smatra, da je močna Nemčija ne le element ravnotežja v Evropi temveč tudi v svetu, ker je velika Nemčija (z veliko Japonsko) najboljša protiutež Sovjetski zvezi.

Odtod udar proti Češki, torej proti bloku „status quo“.

Francoska reakcija ni bila v načelu nasprotna tej amputaciji. Obstoje španske republike in vedno grozeči novi izbruh demokratičnega ljudskega gibanja (novo l. 1936.) ji svetujeta računanje na zunanjo pomoč. Odtod vedno bolj pogosti napadi na francosko-sovjetski pakt in v toku septembrske krize defetistične kampanje, ki so demagoško pretiravale moč Nemčije in nič manj demagoško istovetile odpor z vojno in mir s kapitulacijo.

Usoda Češkoslovaške je bila v finančnih krogih Anglije in Francije že nekaj let rešeno vprašanje. V Londonu se je lani ustanovila Holding Company za prevzemanje češke industrije. Francoski trust orožja Schneider (iz Creuzot) je požiral znatne dele francoskih posojil Češki kot izplačilo za svoje interese v koncernu Škoda, v katerem je dotlej imel okrog 56% delnic in tako nadziral od Škode odvisna podjetja (Huston-Bromovsky in Ringhofer, jeklarne v Hradeku, premogovniki v Sv. Pankracu, avtomobilske tovarne Laurin Klement in Asap, Aeroplanske tovarne Avia, Kablo d. d. itd.). Del tako osvobojenih kapitalov je šel na razpolago že omenjeni Holding, tako da se je francoski kapital vrnil na Češko pod angleško-nemško masko.

Najmočnejši evropski kemični karteli so aktivno podpirali likvidacijo češke samostojnosti, ker je praška vlada kot protiutež rastočemu in v korist Nemčije izkoriščenemu vplivu I. G. Farben (torej Imperial Chemical — Chamberlain) angažirala v češki kemični industriji (Moravska Ostrava itd.) ameriški kapital koncerna Dupont de Nemours.

Največji proizvajalci orožja so se brez dvoma strinjali z operacijo, ker so pravilno presojali, da bo po njej sledila nova oboroževalna konjunktura.

S tem pa zadevamo v bistvo vprašanja.

Sledeč Clivedenu je angleška zunanja politika podrla najresnejšo ovro na Hitlerjevi poti v vzhodno in južno-vzhodno Evropo ter v zapadno Azijo. Ustvariti je hotela protiutež Sovjetski zvezi in se odločila za zgoraj orisano pot. S tem pa ni prepustila samo vzhodno-evropskih ljudstev novi usodi, pač pa je tudi porušila evropsko in svetovno ravnotežje. Nemški vpliv sega že sedaj in bo segal ne vsako leto, temveč vsak mesec globlje v interesne sfere angleškega imperializma ter v interesne sfere zaveznika Nemčije — Italije (edine večje države, ki v septembru ni mobilizirala).

Že v teku septembrske krize je nemški minister gospodarstva dr. Funk prepotoval bližnji vzhod in v nekaj tednih gospodarsko ožje povezal z Reichom celo vrsto držav. Poleg Jugoslavije in Bulgarije postajajo nemško gospodarsko območje vedno bolj tudi Rumunija in Turčija. Prva je pristala na pogajanja o petroleju, druga je dobila posojilo v višini 12 in pol milijonov funtov za gradbo tovarn in novih dokov v Bosporju. Celo v Perziji je Kruppu uspelo dobiti naročilo za zidanje topilnic (50 milijonov mark) itd. „Jugoslavija,“ je izjavil Funk, „Bolgarija in Turčija so svoje vrste balkanska os, ki sega od nemške meje do Črnega morja.

Ta okolnost nam dovoljuje zamisel obsežnih načrtov gospodarske graditve v teh deželah“.

Mimogrede bodi rečeno, da se je Angliji zgodila podobna nezgoda z Japonsko, ki je v drugi polovici oktobra s pohodom na Kanton in Hankeu zadela v srce angleških interesov na Kitajskem. Saj je središče angleške trgovine, Hong-Kong, popolnoma odrezan od zaledja.

Kar se tiče Francije, jo je podpiranje zunanje reakcije, ki so ji ga vsilili skrajna notranja reakcija in odločilni angleški finančni krogi, oropalo najboljših zaveznice. Izgubila je češki del svojih utrd, za katere je žrtvovala 20 milijard frankov, izgubila je češki del svoje armade, izgubila je svojo privlačnost za vzhodno evropske države.

Te izgube in iz njih sledeča zaostritev evropskega položaja bodo radi tega vedno silneje občutili sami povzročitelji katastrofe — Anglija in Francija. Vzporedno se bo krepila opozicija clivedenski politiki obeh držav.

Že v toku same krize so tisti krogi, ki jim je kaj za ohranitev miru in za obstanek nacije, jeli v Angliji in v Franciji povzdigovati svoj glas. Daladierjeva vlada je bila ves čas v latentni krizi. Skupina Paul Reynaud je predsedniku nekajkrat grozila z demisijo. Podobno je ravnal načelnik generalnega štaba Gamelin.

Le temni vlogi zunanjega ministra Bonneta, ki je v odločilnih trenutkih ravnal proti izrecni volji večine ministrskega sveta in ga postavljajal pred najbolj neugodne „faits accomplis“ (kapitulacija Hodžine vlade), se mora Cliveden zahvaliti, da je vsa stvar sploh uspela. O vlogi Bonneta se radi tega razvema vedno ostrejša polemika, v kateri se poudarja njegova zveza z mednarodno banko Lazard Brothers, katere upravni svetnik, Pierre David-Weill (Bonnetov sorodnik) je obenem upravni svetnik Mexican Eagle Oil Co in Canadian Eagle Oil Co. Ti firmi pa sta pod kontrolo Royal Dutch Shell, katere navidezni vodja je znani Sir Henry Deterding, mojster reakcionarnih intrig (afere Kutjepov), dejanski gospodarji pa Armstrong Vickers; tu pa smo zopet pri Clivedencih.

Tudi v angleški vladi je vrelo v času krize in demisija mornariškega ministra Duff Cooperja je pokazala ostrost nasprotij. Napadi „mladih“ konservativcev, da ne govorimo o liberalno-labouristični opoziciji, niso bili nikdar tako rezki kot tik po Monakovem.

Iz vsega tega pa sledi, da Monakovo ni le izhodišče nadaljnjega razpredanja nemškega vpliva, temveč obenem tudi izhodišče nove, širše, močnejše, na izkušnjah bogatejše in mednarodno solidarnost pravilneje razumevajoče linije miru.

Andrej Tratnik.

Obris hrvatskega političnega življenja

(Konec.)

Na prelomu stoletja je bil hrvatski državni zbor ves pisan tradicionalnih uniform fevdalnih, cerkvenih in posvetnih veledostojanstvenikov. Od navadnih smrtnikov so bili tu samo duhovniki, industrijalci, advokati in novinarji. Hrvatskega naroda je bilo takrat več kot 90% kmetov, vendar bi jih v saboru zaman iskal. Zato je hrvatska kmečka stranka nemudoma zahtevala spremembo družbenega reda in volilnega zakona — spremembi volilnega zakona se večina strank ni protivila — da bi namesto naroda v fraku zavlдалo ljudstvo. V programu stranke beremo, kaj je „ljudstvo“:

Ljudstvo pomeni ves narod najvišjih uradnikov, velikašev in kapitalistov. Kolikor imajo danes v napredni človeški družbi svojih pravic kmet, delavec in